

Prikaz knjiga *Slavenskog Petoknjžja* Radoslava Katičića

Autor: Marko Paradžik

Prikaz knjiga Slavenskog Petoknjžja Radoslava Katičića: *Božanski boj: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb, Ibis grafika, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta; Mošćenička Draga, Katedra Čakavskog sabora, 2008; *Gazdarica na vratima: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb, Ibis grafika, Matica hrvatska; Mošćenička Draga, Katedra čakavskog sabora Mošćenička Draga, 2011; *Naša stara vjera - tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb, Ibis grafika, Matica hrvatska, 2017; *Vilinska vrata: i dalje tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb, Ibis grafika, Matica hrvatska, 2014; *Zeleni lug: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb, Ibis grafika, Matica hrvatska, Mošćenička Draga: Katedra čakavskog sabora, Mošćenička Draga, 2010.

Autor: Marko Paradžik

Radoslav Katičić svoje je djetinjstvo proveo u tridesetim godinama prošlog stoljeća u Zagrebu i ondje je, na Filozofskome fakultetu, diplomirao klasičnu filologiju 1954., te doktorirao 1959. tezom *Pitanje jedinstva indoevropske glagolske fleksije*. Postao je asistent na Katedri za indoevropsku poredbenu lingvistiku, a od tada je počeo sustavno predavati sanskrt i paleobalkansku lingvistiku, a poslije poredbenu indoeuropeistiku, što

će se sve jasno odraziti kroz čitavo njegovo petoknjižje (česta analiza indoeuropskog korijena određene riječi). Njegovo stvaralaštvo bilo je i prije petoknjižja vrlo plodonosno: *Osnovni pojmovi suvremene lingvističke teorije* (1967.), *Jezikoslovni ogledi* (1971.), *Prilog općoj teoriji poredbenog jezikoslovlja (A Contribution to the General Theory of Comparative Linguistics)*, 1979.), *Novi jezikoslovni ogledi* (1986., 1992.), *Litterarum studia* (1998), *Na kroatističkim raskrižjima* (1999), *Stara indijska književnost* (1973.), *Stari jezici Balkana* (Ancient Languages of the Balkans, 1976.), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* (1986., 1991.), *Illyricum mythologicum* (1996.). Sve to govori u prilog sustavnom radu i visokoj razini stručnosti, što je rezultiralo njegovim članstvom u brojnim međunarodnim znanstvenim institucijama: 1977. postao je redoviti profesor slavenske filologije na Sveučilištu u Beču, a od 1978. do 1987. bio je predstojnik tamošnjega Instituta za slavistiku; od 1998. profesor emeritus Sveučilišta u Beču, izvanredni od 1973., a redoviti od 1986; dopisni član Austrijske akademije od 1981. i pravi član od 1989; također član ANUBiH od 1984. i Norveške akademije od 1987. godine. Za nas Hrvate posebno je važna činjenica da je bio jedan od autora Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika! Umro je 10. kolovoza 2019. godine.

Njegovo petoknjižje čini cjelinu po svojoj matrici i predmetu interesa, a to je pretkršćanska vjera Hrvata. U knjigama rekonstruira drevni imaginarij u čijem su kraljevstvu prebivala božanstva znana kao Perun, Mokoš/Mara, Jarilo, Veles. Njegov stil pisanja pretežito je znanstveni, što se očituje u korištenju raznih metoda (povijest, etimologija, komparativna jezična analiza raznih jezika i izvora, kao što su primjerice baltički, srpski, poljski, ruski).

Osim znanstvenog stila, u petoknjižju se javljaju putopis, kao književni oblik u 1. licu jednine, i biografija, o čemu ću više reći nešto kasnije, prilikom predstavljanja svake njegove knjige zasebno. Ono što je karakteristično za sve knjige jest to da se Radoslav uvijek kreće čvrstim temeljom izvora i konkretnih dokaza na temelju kojih iznosi zaključke te izbjegava, koliko je god moguće, jalove špekulacije i iznošenje teza bez podloge. Štoviše, on sam ukazuje na to kada se ne usudi ići dalje u donošenju konkretnih zaključaka tamo gdje stvar nije dovoljno jasna. Takav tip intelektualnog poštenja ograničava ga na sigurne staze, no nitko ne brani čitateljima da sami odu dalje zaraslim i nepreglednim stazama. On često upućuje poziv onima koji dolaze poslije njega da te zaboravljene staze otkriju novim metodama istraživanja. Zanimljivo je istaknuti kako san Antuna Mihanovića, autora naše himne, Katičić doista u određenoj mjeri oprezno ispunjava na kraju izlaganja: rekonstruira staroslavenski usmeni spjev o slavenskim božanstvima. Naime, pretkršćanska vjerovanja bila su usmenog karaktera te su se često

zapisivala od strane onih koji su vršili pokrštavanje ili su pak bila asimilirana u razne kršćanske predaje i običaje. Njih nam Katičić bogato predočuje i na njima radi svoje analize. Pretkršćanska vjerovanja starih Slavena skrila su se u narodne pjesme i narodne izreke u čijem su usmenom prenošenju preživjela i dandas kroz karakteristične motive i teme. Koliko jako pretkršćanska vjerovanja povezuju Hrvate pokazuje često sličnost pjesama u motivima i temama od krajnjeg sjevera do krajnjeg juga naše zemlje! Koliko je jak njihov utjecaj na kolektivnu svijest Hrvata i dandas pokazuje nam Katičić analizom jedne popularne pjesme Kiće Slabinca! Sve te brojne pjesme u svom je petoknjižju iz zaborava otrgnuo i proučavanju podvrgnuo naš Radoslav Katičić. Jedino usporedivo hrvatsko djelo na tu tematiku su knjige Vitomira Belaja *Hod kroz godinu* i *Sveti trokuti (topografija hrvatske mitologije)*.

Božanski boj

Poglavlja knjige su redom *Mitovi naše poganske starine* i *Natko Nodilo, Čudesno drvo, Čiji to dvor stoji na gori, Ljuta zvijer, Božanski boj, Uz rub Rječnika hrvatskog kajkavskog književnog jezika, Perunovo svetište nad Žrnovicom kod Splita, Perunovo svetište nad Mošćenicama u svjetlu toponimije i topografije, Veles kao Vrtra ispod Povila kod Novog Vinodolskog*. *Božanski boj* knjiga je u kojoj se matrica zasniva na borbi Velesa i Peruna. Radoslav ih prikazuje kao ravnopravne, kao dva načela ravnoteže bez ikakvog manihejskog dualizma dobra i zla. Kada jednog ima previše, onda drugi napada da se taj povuče. Analizom dolazi do atributa Velesove metamorfoze: muški zmaj i ženska zmija, zvijer, medvjed, zmija s medvjedom glavom. Kršćanska asimilacija često se zbiva uz lik sveca sa sličnim atributima ili sličnim nazivom, tako se Veles povezuje sa svetim Vlahom i svetim Blažom. Njegovo prebivalište je podzemlje, šuplje drvo, ispod korijena, ispod kamenja. Uzima se da štiti blago odnosno stoku, racionalizacijom zaključujemo da to vuče osnovu iz stvarnosti napada zvijeri na stoku. Povezuje se s vodom koja izvire iz tla. Njegov protivnik Perun povezuje se sa svetim Ilijom po atributu gromovnika. Naime, on munjama tuče Velesa i otud kamenje po tlu, kao vršak strijela kojima gađa Velesa. Čitava je to igra sačuvana u pjesmama u kojima Veles bježi na razna mjesta dok ga Perun gađa sve dok se ne smjesti tamo gdje mu je mjesto. Katičić se dotiče i otimanja Perunove žene Mokoš od Velesa, premda dolazi na zanimljiv teren, gdje uzima mogućnost ženskog karaktera Velesa i tako ga komplementarno povezuje s promjenjivom ćudi, gdje od supruge postaje

protivnikom Perunu. Sažeta theozotropomorfizacija (neologizam – prebacivanje božanstva na likove životinja) božanskog boja u narodnim pjesmama bila bi otprilike ovakva: iz dna šupljeg drva ili korijena zmija Veles puže uz stablo prema krošnjama gdje se nalazi sokol ili orao, to jest Perun. Zmiju i stablo imamo od davnina u semitskoj predaji zapisanoj u Knjizi postanka iz 6. stoljeća prije Krista, za vrijeme babilonskog sužanžstva, a nalazimo je također u Epu o Gilgamešu. Jordan Peterson u svojim je psihoanalizama Biblije dobro naslutio arhetipsko utjelovljenje zla u zmiji i zmaju, premda je sve pokvario kasnijom racionalizacijom evolucijskom teorijom (majmuni na grani koje su vrebale zmije). U knjizi *Božanski boj* Radoslav se bavi i toponimijom i topografijom pa tako istražuje Perunovo svetište nad Žrnovnicom kod Splita (zmijski kamen), Perunovo svetište nad Mošćenicama (Mokoš-Marija), Veles kao Vrtra ispod Povila kod Novog Vinodolskog gdje izvire voda iz podzemlja i gdje se prevozila stoka. Na ta mjesta osobno putuje s prijateljima i znanstvenicima pa taj dio ima karakter putopisa. Usput rečeno, ova knjiga osvojila je nagradu *Judita* DHK-a za najbolju knjigu ili studiju o hrvatskoj književnoj baštini u 2008. godini.

Naša stara vjera

Poglavlja knjige su *Naša stara vjera*, zatim *Naša stara svetost*, *Žerc i žrtva*, *Bogovi suprotnici*, *Gazdarica Perunovog dvora*, *Sveta svadba Perunove djece*, *Osvrt unatrag* uz popratni sadržaj kao što je popis literature, kazalo imena i pojmova te bilješke o autoru. *Naša stara vjera – tragovima pjesama prekršćanske starine* dobrim dijelom ponavlja matricu iz prethodno opisane knjige, uz određeno proširenje na Mokoš kao gazdaricu Perunova dvora, i Jarila (Sv. Ivan, Sv. Juraj) kao Perunovog sina ili čak samog Peruna, te Maru kao sestru Jarilovu. Radi jasnu distinkciju od kršćanskog vjerovanja – odsutnost transcentalnog, odnosno činjenica da slavenska božanstva nisu onostrana, ona su tu, na ovome svijetu – otuda vjerojatno toliko štovanih drveća, kamenja, šuma, izvora i planina. Dottić se pokršćavanja Hrvata za vrijeme kneza Borne te navodi tezu povjesničara prema kojima je to pokršćavanje išlo od vrha (plemstva i vladara) prema dolje (narod), stoga je trajalo dugo, iako ima i primjera u kojima je pokršćavanje išlo suprotnim smjerom (od dolje prema gore), primjerice u Rusiji, gdje Varjazi prihvaćaju kršćanstvo naroda kojim su ovladali. Katičić koristi izraz dvovjerje koje označava suegizistenciju stare i nove vjere kroz određeno vrijeme dok kršćanstvo nije u potpunosti asimiliralo paganska vjerovanja u sebe. Tu je, možda, temelj za kritiku razmišljanja određenih suvremenih krugova naspram kršćanstva, jer pokazuje se točnim da univerzalizam i monizam kršćanstva ne uništavaju partikularnost određenog naroda. Štoviše, on i njegova stara vjerovanja

konzervira i daje im novo ruho. Iz kršćanske perspektive to nije ništa neobično, jer su mitovi kao dijelovi istine čekali da se ujedine u punini istine. U prvom poglavlju snažno se ističe Schelingova teza mita kao zagonetke koja traži svoje odgonetanje i ona će se često provlačiti kroz ostale knjige petoknjižja. Dotiče se asimilacije Peruna u svetog Iliju i Mihovila te Jarila u sv. Ivana i sv. Juraja te ističe još jednu promašenu kritiku današnjih neopagana prema kršćanstvu – naime, netočnu tvrdnja da u kršćanstvu nema apoteoze! Postavlja tezu da su sveci ravnopravni pandan panteonu heroja iz antike! Nadalje, razjašnjava indoeuropsko podrijetlo riječi bog i značenje riječi svetost, zatim analizira riječi u bitnom međusobnom odnosu - žerc i žrtva (pečenje bika ili vola na Ilinjdan). Spominje se mir ruskog kneza Olega s Bizantom kojim se isti kune na Peruna i Iliju te Velesa. Često će Katičić u svom petoknjižju obrađivati i prenositi ruske izvore i ruske narodne predaje. Izdvojio bih u ovoj knjizi još nekoliko zanimljivih atributa Peruna i Velesa: Velesovo drvo vrba (vjerojatno zbog povezanosti s vodom), Perun kao zaštitnik od suše (bije Velesa kako bi dao vodu), obredi zazivanja mrtvih usmjereni prema Perunu, Perunov naziv Zvizdan prema vjetru kao njegovu atributu. Jedno je poglavlje posvećeno Mokoši i ono će se kasnije detaljno obraditi u knjizi s istim atributom Mokoši – *Gazdarica*. Tamo će se obraditi sve teze postavljene ovdje – Mokoš kao majka, kao zemlja, kao žene na vodi, kao božica ljubavi i braka (Lado), Mokoš kao Perinuša (Perunova žena, toponim u Imotskom) i njezina *interpretio christiana* kao Majka Božja. Zadnje poglavlje bavi se svetom svadbom Perunove djece što će se iscrpno obraditi u knjizi *Zelen lug*. Božanstvima je, bilo egipatskim, bilo antičkim, rodoskrvnuće bilo dopušteno, zapravo, taj tabu zabranjen ljudima dopušten je božanstvu, te snaga zabrane izriče uzvišenu dimenziju čina. Jarilo i Mara brat su i sestra te je njihovo vjenčanje u zelenom lugu vezano za rodnost i godišnja doba (Mara postaje Morana – zima, smrt). Nabrajaju se mnogi Jarilovi atributi – kunino krzno, trudan hod, sivi konj, zelena i crvena boja, hrt i sokol, zlatna jabuka.

Zelen lug

Ova, po sadržaju najopsežnija knjiga, nakon predgovora i uvoda ima sljedeća poglavlja i potpoglavlja: *Trudan hod (hoditi-roditi, pisan-zelen, Dalek put, Juraj glavu siječe, Jarilo, Nacrt rekonstrukta, Zelen lug (Mlada nevjesta po gradu se šeće, Lug – luka, braća i djeveri, Sveta svadba u lugu, Susret na vodi, Pregled rekonstrukata), Zlatna jabuka (Igrala je zlatna jabuka, Puno gospode, Otvarati gradu vrata, Devet braće sve zlatara, Nešto je u vrtu zazvonilo, Most okićen biserjem), Hrt i sokol (Vodi hrta i sokola, Kuna i kapa, Jurjevi hrti, Nacrt rekonstrukta, Sutra će dalek put putovati, tuđe i svoje), Jurjev konj (Konja za djevojku, Konj mladoženja, Ljubil ju je i ostavil ju je kakonti livadu*

zelenu). Na kraju su napisani sažeci svih poglavlja. Sve do sada u prethodnim poglavljima ovog prikaza navedeno knjiga *Zelen lug*, kao najopsežnija knjiga petoknjižja, pomno razrađuje u poglavlja i potpoglavlja s nazivom upravo po tim atributima. Trudan (arhaizam za umoran, težak, naporan) hod ima značenje dolaska iz daleka na svadbu u proljeće (Juraj hodi - zemlja rodi), povezuje se s običajem ophodnika koji se daruju obojanim jajima (zelenim i crvenim pisanicama), što se i danas povezuje s Uskrsom. Njegov je hod suh i voden (sjedinjavanje atributa Velesa i Peruna), no ipak je on perunovit jer siječe glavu zmaju kao sv. Juraj. Nalazimo tu kao Katičićev izvor, uz naše pjesme (primjerice iz Turopolja), i mnoge pjesme stranih naroda na izvornom jeziku i u prijevodu. Komparacijom se lako uočava sličnost. Zelen lug je mjesto svadbe, u njoj čeka Mara s atributom ptice kukavice, vlažno tlo luga povezuje je s Mokoši, motka i stablo usred luga povezani su s drvom života na kojem Perun ima svoje dvore. Lug se jezičnom analizom može povezati i s lukom, prema etimološki nisu srodne riječi. Spominje se i prebivanje Mare u gradu, što se jezičnom analizom povezuje s ograđenim vrtom. Maru čuva devetorica djevera braće, i ta simbolika broja devet često će se javljati u pjesmama kod mnogih slavenskih naroda. Srodstvo Mare i Jarila njima samima je nepoznato i tu se zbiva tragedija, što će se očitovati u kasnijim pjesmama za vrijeme turskih osvajanja, kada se odvedeni mladići vraćaju kući kao neprijatelji (pjesma iz Popova u istočnoj Hercegovini o Smailu i Anđeliji). Zlatna jabuka osobu s klasičnim znanjem podsjeća na Parizovu presudu u sporu između Atene, Here i Afrodite. Čest stih koji se nalazi u raznim narodnim pjesmama jest *komu djevojka, tomu jabuka*. Katičić je u zasebnom poglavlju povezuje s ubojitom munjom, dakle Perunovim atributom, nju Mara daje Jarilu. Možda ima ponešto prenesene simbolike u padanju jabuke s drveta na Newtonovu glavu, i njezinu svojstvu kugle kao božanskog atributa savršenstva. Zlatna kao savršena i dragocjena te gotovo sveta boja krasi mnoge mitske predmete: ključ, most, resa, bunda, perje itd. Nije slučajno što su spomenuta devetorica braće zlatari. Vidimo visoku razinu asocijacije i simbolike u mitskom načinu mišljenja. Katičić time vlada poput umjetnika i nije pretjerano reći da je on isto toliko umjetnik koliko i znanstvenik, ionako su za velike mislioe granice između znanosti i umjetnosti vrlo fluidne. Četiri životinje predmet su jednog poglavlja: kuna, vukovi, hrt, sokol. Kuna se kao sredstvo plaćanja i odjevni predmet često javlja kao Jarilov atribut; hrtovi i vukovi simbol su lova pa su isto tako podložni Jarilovoj vlasti, dok sokol kao vladar visine povezuje Jarila s Perunom. Katičić vidi Jarila ponajviše kao posrednika između Velesa i Peruna, jer on dolazi natrag u grad kod Peruna s dalekog puta, s mora, gdje ga je odgajao Veles. To je tema otmice djeteta, no Jarilo očito ubojstvom Velesa bira Peruna. Osobno mi se čini da je Jarilo bliži Perunu i da stoji s njim u odnosu kao mladić

prema zreom muškarcu. Zadnje je poglavlje posvećeno Jarilovu konju s kojim se on poistovjećuje. Konj je simbol potencije i snage te u ono doba, kada su ovi bogovi bili živi u umovima ljudi, faktični je znak bogatstva, međutim, Katičić konja vidi i kao žrtvenu životinju, što daje novu dimenziju istovjetnosti konja s Jarilom.

Gazdarica na vratima

Poglavlja ove knjige su *Gazdarica na kladencu*, *ONA pušta - ONA uskraćuje*, *Tri žene na vodi*, *Zlatni ključ*, *Vrata pokojnih*, *Zatvoreni kladenci*, *Mokra Mokra Mokoš na močilu* te naposljetku *Zaglavak* kao arhaizam za pogovor. U *Gazdarici na vratima* autor se primarno bavi s Mokoši ili, kako je on naziva, Velikom majkom. Prvo poglavlje obilježava pojam kladenca na kojem se nalazi Mokoš i u tom kontekstu razmatraju se vrata kao simbol ulaza i izlaza iz nečega. Kladenac nužno označava vodu. To nije čudno jer je voda, poput majke, izvor našeg života (plodna voda, krštenje, sastav čovjeka, nužnost vode kao pića). Uz kladenac se vežu spomenuti atributi raznih boja (zlatna, zelene, crvena). Počinje spomen triju žena uz kladenac, i one će se spominjati kroz čitavu knjigu. U uvodu knjige spominje prigovor svojeg studenta da su tri žene nešto univerzalno pa to osporava tvrdeći da su baš te tri žene (Moire, Park, Norne, Laime, Shakesperove vještice iz *Macbetha*) karakteristične za indoeuropski arhetip u kolektivnoj svijesti. Njih nema kod Eskima ili, recimo, ljudi iz Afrike. Bit Laime kao monotipski slavenski arhetip kod baltičkih naroda objašnjava se u poglavlju *Ona pušta, ona uskraćuje*. Laimama kao slavenskom arhetipu razgranatog ženskog trojstva (one su naime jedno – Mokoš) posvećeno je jedno zasebno poglavlje koje se zove *Tri žene na vodi*. U njemu imamo mnoge baltičke pjesme u kojima susrećemo te tri žene u raznim oblicima (majka-sestra-ujna ili baka-strina-teta ili majka-sestra-ljubavnica i slično, mlada žena-zrela žena-starica) i često su povezane s rođenjem ili smrti muškarca ili muškog djeteta. Mokoš se račva u dva lica i naličja – Mara-Morana. Jedna od njih uvijek neuspješno pokušava spasiti onog koji ima umrijeti. Zemlja u koju se pokapamo simbolizira se majkom, stoga je nekako logično da Mokoš, kao i Veles, ima veze s podzemljem. Uostalom, Veles otima Mokoš Perunu tako da Mokoš prebiva u dva različita trenutka bivstvovanja – u životu i smrti. Tom razgibanju posvećeno je poglavlje

Vrata pokojnih. Mokoš kao gazdarica Perunova dvora boravi na visini i zlatni ključ tih vrata ima njezin sin Jarilo, jer on otključava vrata rodnosti pa istoimeno poglavlje ove knjige obrađuje tu tematiku. Tu nalazimo vanjski opis Perunova dvora – bakreni zid, kvaka od kljova, zid pun zlata i drugih metala, on blješti poput sunca. *Zatvoreni kladenci* poglavlje je koje ponovno analizira Mokoš kao ženski karakter Velesa i kako Perun, u slučaju suše, mora ubiti svoju ženu da bi izvor ponovno potekao. Nije riječ o figuri ponavljanja već o istoj matrici primijenjenoj na drugim izvorima, u ovom slučaju na pričama ubojstva vile na planini od junaka u potrazi za vodom. Zadnjim poglavljem ove knjige, *Mokra Mokoš na močilu*, zapravo zaključuje već načete tvrdnje cijele knjige i prijašnjih spomenutih knjiga. Mokoš i Perun su par što potvrđuju i pjesme Mokoši i Perunove epikleze Zvidzana, a tome u prilog ide posvećenost četvrtka Perunu i petka Mokoši (identifikacija sa sveticom sv. Petkom Praskevom, na čiji dan žene ne smiju raditi većinu poslova). Spominje se izvor o Mokošinu kumiru u Rusiji uz kumir Peruna. *Črna mati zemla* naslov je jedne moderne hrvatske predstave i upravo motiv majke zemlje i smrti uz, dakako, vlažnost to jest vodu, primarni je atribut Mokoši, te strašne, tužne, ljubazne i prevrtljive božice. Kršćanstvom je Djevica Marija srećom utopila to čudovište, premda to zaboravljeno sjećanje ponekad izbije na površinu naše svijesti.

Vilinska vrata

Vilinska vrata naslov je posljednje knjige u nizu Katičićevog petoknjžja sa sljedećim poglavljima: *Živa predaja o Perunovom liku, Perunovo svetište u Varešu, Vidova gora i sveti Vid, Jurjevo koplje i Jurjev Mač, Na Zmijskom kamenu, Veles u psalmu, Vilinska vrata, Majka milosrđa između slavenskog poganstva i kršćanstva, Gospa Međugorska i mokra Mokoš, Mokošin vrh u Međimurju i pozojeva glava uz nju, Perinova ljut, Vražje oko, Pogani vrh, Veda Slavena kao fatamorgana.* U prvom poglavlju nadograđuje se dosadašnja predaja o Perunu s atributom dvaju žrnjeva, nebeskim kolima i izgubljenom predajom tragedije u Černobilu. Drugo poglavlje započinje topografijom i toponimijским karakterom gore Perun u Varešu (Vukodol – atribut Jarila i Velesa) u srednjoj Bosni gdje je autor osobno išao na terensko istraživanje s Tomom Vinšćakom (Odsjek za filologiju u kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu) u srpnju 2008. godine, zatim u toponimu Zmajevac, u kojem prepoznaje Velesa kao stjenovitu prugu na padinama Peruna i Bogoša (epikleza Peruna), što nalikuje na skamenjenu zmiju. Tamo je spilja o kojoj mjesna legenda govori da se u nju zavukao vrag, a vrag je u kršćanstvu povezan s Velesom. Govori se zatim o crkvi sv. Ilije na Oglaviću i legendi o protupotopnom karakteru njezine gradnje. Zatim se analizira planina Zvijezda (atribut Peruna) te njezini toponimi Rakite i

Medna luka (vlažnost-atribut Velesa). U narednom poglavlju odlazimo analizom na Pag i Brač gdje sv. Vid ipak nije Veles, nego Perun, na što nas navodi analiza Perunove epikleze Svetovit (-vit/obitavati) jer je u rano pokrštenih Rujanaca Svetovit zamijenjen sv. Vidom. Jedini problem te asimilacije bio je taj što su sv. Vida nastavili štovati iznad samog Boga sve dok se tom lukavstvu nije stalo na kraj. Sveti Vid je onaj koji sve vidi i inače zaštitnik ljekara, pivovara, plesača, glumaca, a naša Rijeka uzela ga je za zaštitnika. Poglavlje koje se bavi mačem i sabljom Jarila ponovo dokazuje istovjetnost Peruna i Jarila po tome što obojica ubijaju Velesa sječom glave i ubodom te na temelju toga što isti sveci uzimaju atribute i jednog i drugog, tako da nema jednoznačnosti u tom preoblikovanju. Posebno se obrađuje asimilacija atributa anđela Mihaela na temelju boja sa Sotonom. Sotona je zmija u Postanku i zmaj u Otkrivenju, kao i Veles u usmenoj predaji, pa je to ujedinjujući simbol. Potpoglavlje *Zmijski kamen* govori o terenskoj potrazi za žrtvenikom odnosno kamenom u Podstrani u Splitu. Usmena predaja iz sjećanja ljudi daje dobre indicije, gotovo dokaze, o postojanju tog kamena. C. S. Lewis i J. R. Tolkien u razgovoru su došli do zaključka da su svi poganski mitovi slutnja istine Boga kao dijelovi razasute istine, stoga ne treba čuditi kako atribute Velesa Katičić nalazi u prijevodu poznatog Davidovog psalma (23,1-2/23,4/22,1-2 i 4) u poglavlju pod nazivom *Veles u psalmu*. Naime, upravo kod indoeuropskog jezika s dijelovima kršćanske istine omogućuje prijevod Bog objavljenog među Semitima u Starom zavjetu. Zagonetka je to ljudskom umu. Atributi su zelena dolina, štap, stoka, dolina smrt i voda. Ti atributi posrednici su jeziku. Konačno dolazimo do poglavlja koje nosi naziv ove knjige i ono se otvara s umjetnikom Milom Budakom. Vile su niža bića od božanstva, zapravo one su degenerirani oblik Mokoši i Mare/Morane, pa otuda vrata obrađena kao njezin atribut u prethodno spomenutoj knjizi *Gazdarica na vratima*. Južni Velebit krije ih u vilama zajedno s pjesmom iz Turopolja i otoka Šipana u okolici Dubrovnika. Zapanjujućih li podudarnosti atributa i sadržaja pjesama iz različitih podneblja! Vilinska vrata (toponim na potezu od Svetog Brda do Malog Alana) vode k atributima grada na nebeskoj zlatnoj grani odnosno grani od oblaka i suhi vrh ili grana gdje prebiva Perun te plodova stabla života – naranča i jabuka. Ponavlja se identifikacija Mokoši sa suncem i mjesecom te njihove djece sa zvijezdama. Vilinska vrata mjesto su svadbe, mjesto gdje Jarilo preuzima Maru. Dolazak mladoženje pred mladenkina vrata sačuvao se i dandanas kao običajna predigra vjenčanju. Usput rečeno, Katičić je često znao u prethodno spomenutim knjigama citirati Karadžičeve zapise na ćirilici bez prijevoda na latinicu, pa tako to čini i ovdje. Mislim da to radi s pravom jer pretpostavlja poznavanje ćirilice kao opće kulture u Hrvata, nikako iz nekih jugoslavenskih pobuda. Ideologizaciji ove tematike čak se rugao u *Božanskom boju* i generalno se ogradio od takvih činidbi kao

štetnih i protivnih znanosti. U poglavlju *Majka milosrđa* između slavenkog poganstva i kršćanstva odlazimo na kulturno mjesto naše povijesti, mjesto mauzoleja hrvatskih vladara i mjesto legende o smrti Dmitra Zvonimira: Crkva u selu Biskupija kod Knina i pet crkvi na Kosovom polju. Za ta mjesta veže se Gospa, a prethodila joj je Mokoš u ulozu majke. Gospi kao dominantnom liku posvećena je trobrodna bazilika u westwerku i njen lik na oltarnim pregradama. Ponovo se ističu atributi Mokoši – vlažna i crna majka zemlja. Njezina kulturna mjesta i integracija u Majku Božju nastavljaju se istraživati u dva naredna poglavlja o Međugorju i Međimurju. Bez posebno čvrstih zaključaka, u poglavlju o Međugorju odškrinuta su vrata daljnjim istraživanjima, uz još neke zanimljive topografske činjenice (npr. Mokošica kod Dubrovnika, brdo Mukoša južno od Mostara). Poglavlje o Međimurju posvećeno je obitelji Bajuk. Zanimljiv je doprinos Katičićevu istraživanju dala dr. sc. Lidije Bajuk elektronskim pismima iz 2011. i 2012. godine. Ta se znanstvenica (etnologinja) i umjetnica (glazbenica i pjesnikinja) uputila na Vražju jamu kod Nedelišća, nedaleko od crkve Sveti Juraj na Bregu – opeka Veles/pozaj iz jame i Perun na vrhu. (Usput rečeno, Obnovaši su je imali priliku upoznati na Festivalu konzervativne misli 2019. godine i poslušati njezino predavanje o tradiciji u glazbi iz Međimurja). Poglavlje *Perinova ljut* vodi nas u Grude, gdje je autor otišao 2011. godine, zajedno s još jednim značajnim istraživačem ove tematike – Vitomirom Belajem (*Slavenski trokuti*). Ondje su našli masivan kamen u koji često udara grom. Ležernim tonom ovog putopisa spominje i neke detalje nevezene za temu: spomenik mještanim Blagi Zadru i obiteljsku kuću Milana Bandića. Uz Perinovu ljut (goru) spominje se i Zmajevu oko (Veles) u Imotskom kao hidronim. Taj isti hidronim dobiva svoje posebno poglavlje s podnaslovom *Zapisi s dva ljetna posjeta Tremi kod Križevaca*. Dakle, opet vidimo kako jedan te isti naziv povezuje dva vrlo različita geografska područja! Autor tamo odlazi 2012. godine s profesorom Vladimirom Gossom i razmatra postojanje vladarske nastambe (drven trijem) starih Slavena. Razjašnjava hidronim Vražje oko (oko- mokro/vodeno – vrelo, izvor vode) kao simbol Velesa, a gdje je Veles, tu je i njegova opeka Perun, kao crkva svetog Jurja u Đuricu, te Mokoš u predromaničkoj crkvi Svete Julijane u Tremi Pintićima iz karolinških vremena, kada je i počela kristijanizacija Hrvata. Dodatno se opisuje posjet crkvi u Planini Gornjoj i Vukova dolina. Autor sjajno dočarava kako je krajolik preobražen ljudskom misli i kako se još i dandanas može prizvati natrag ta bajkovita preobrazba. Sve što nam je potrebno jest gora ili brijeg i pećina/jama/izvor vode. Sličnu konfiguraciju zemljišta imamo u poglavlju *Pogani vrh* s podnaslovom *Zapisi sa zapadnog Papuka*. Tamo odlazi s već spomenutim gospodinom Gossom i uživlja se u krajolik nestalog srpskog stanovništva, to jest posrbljenih Vlaja u Bijeloj. Mokoš nalazi u samostanu svete

Margarete u Bijeloj (mučenica iz 3. stoljeća, zaštitnica roditelja, izlazak iz zmajevje utrobe). Dva su vrha u tom kraju – Petrov (614 m) i Pogan (639 m) sa zmijolikom planinskom gredom između, pa se pretpostavlja božanski boj Peruna i Velesa kojeg je, prema Gossu, asimilirao Petar. Nadalje, između njih i samostana Belaj pretpostavlja *slavenski trokut* jer između samostana i vrha Petra postoji korito potoka Boževac kao hidronim izveden od riječi bog. Osim tih sakralnih interpretacija prostora spominje se sjeverno od Daruvara, već na domak Grubišnom polju, selo Treglava i na jugozapadu selo Trojeglava, što se povezuje s Troglavom na Dinari i Triglavom u Julijskim Alpama, ali bez jasnih zaključaka. Poglavlje *Vede Slavena kao fatamorgana* s podnaslovom *Putni zapisi iz grčke Makedonije na spomen i slavu Stipanu Verkoviću Posavljaku* svojim nas putopisnom i biografskim karakterom dovodi do kraja prikaza ovih knjiga. Putovanje prema Grčkoj, domovini drevne antike i Olimpijskog panteona, Katičić evocira na priču o Stjepanu Verkoviću. Školovan kod franjevca, raspopio se i pridružio ilirskom pokretu gdje je surađivao s Ljudevitom Gajem, a na kraju završio kao tajni srpski agent vrbovan od Ilije Garašnina. U toj je službi puno putovao, od Bugarske i Rusije do Makedonije. Vjerovao je u mit o slavenskim Vedama i zbog te vjere nasjeo na prevaru pa sukladno tome tragično skončao život. Katičić zaključuje kako je bio na dobrom tragu, što se danas vidi iz povezivanja slavenskih vjerovanja iz indoeuropskog jezika s raznim jezicima drugih naroda diljem Europe.

Zaključak

Ove prikazane knjige imaju trajnu kulturnu i znanstvenu vrijednost. Tko zna, možda je ta minula prošlost ključ budućnosti? Već umornoj samoproždirućoj zmi postmoderne polako dolazi kraj. Upravo mitsko kazivanje, stilski jednostavno i s čvrstim temeljom u prošlosti i tradiciji može slomiti zube tom otrovu dekonstruktivizma i relativizma. Katičić nam otkriva skriveni svijet motiva i tema starih arhetipova očuvanih u našem jeziku i našoj katoličkoj vjeri. Ironija je u tome da postmodernisti razaraju bitak upravo kroz analizu jezika. Mit kao kolektivno pamćenje ima potencijal usmjeriti narod u opstanak i daljnji kulturni razvoj neslućenih potencijala. Pitanje je vremena kada će se naći herojske snage umjetnika da posegnu u vrelu prošlosti ne bi li otkrili sjaj budućnosti i odsjekli glave postmodernom zmaju sadašnjosti. Tko zna, možda se i u nas ponovno javi onakvog duha sjaj kao u Ivane Brlić-Mažuranić?